

Σμύρνη: Το μαργαριτάρι της Μικρασίας

Σπύρος Αθανασιάδης

ΜΕΡΟΣ Α΄

Για τη χλιοτραγουδημένη Σμύρνη τι να πρωτοπείς και να γράψεις; Αρκούν, ίσως, οι στίχοι του Κωστή Παλαμά: «Και ω Σμύρνη, πάντα εσύ μαργαριτάρι στα μαλλιά της νεράιδας Μικρασίας».

Πριν από δύο χρόνια περίπου, από τις 6 μέχρι τις 18 Απριλίου είχαμε την ευκαιρία να θαυμάσουμε όψεις της ελληνικής Σμύρνης από το 19ο αιώνα μέχρι το 1922, στην έκθεση με θέμα «Ο Ελληνισμός της Σμύρνης», που συνδιοργάνωσε το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζας και η Ένωση Συμυρναίων στην Πύλη Αμμοχώστου στη Λευκωσία.

Ουδείς αμφισβητεί την ελληνικότητα της Σμύρνης. Και αυτοί ακόμη - και θα είχαν κάθε λόγο να το πράξουν - οι σημερινοί αφέντες της Τούρκου, την αποκαλούσαν «Ganur Izmir», που σημαίνει «Άπιστη Σμύρνη».

Είναι γνωστό ότι η λέξη «Άπιστος = Γκιούρης» έχει συνδεθεί με τον Έλληνα, το Ρωμίο. Έτσι «Γκιαούρ Ιζμίρ» σημαίνει «Ελληνική Σμύρνη». Εξάλλου, πως να αμφισβητείς τα αναμφισβήτητα. Παντού η πόλη μυρίζει «Ελλάδα», «Ρωμιοσύνη». Παρά τις επιδρομές που δέχθηκε η μαρτυρική αυτή πόλη, παρά τις καταστροφές του 1922, η πόλη δεν έχασε την ελληνικότητά της. Από τις εκκλησίες ποια να πρωτοθυμηθείς; Το ναό της Ευαγγελίστριας, την Αγία Φωτεινή με το ύψους 35 μέτρων καμπαναριό της, τον Άγιο

Γεώργιο, τον Ιωάννη το Θεολόγο με το γνωστό σ' όλους ξυλόγλυπτο τέμπλο, την εκκλησία του Saint Polycarpe, τη γερμανική εκκλησία κ.ά. Όλα αυτά τεκμήρια της χριστιανικότητας της πόλης. Τι να πεις και να γράψεις για την πνευματική ζωή της πόλης και κυρίως για τα εκπαιδευτήρια της; Για το «πνευματικό λίκνο της ανατολής» ή «την πνευματική ακρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού», όπως αποκαλούσαν την Ευαγγελική Σχολή (1733-1922).

Στο κέντρο της πόλης υπήρχε το «Κεντρικό Παρθεναγωγείο» (1835) με τα αλαβάστρινα ανάβαθρα και τους ιωνικούς κίονες.

Η καταστροφή βρήκε τη Σμύρνη με 387 ελληνικά σχολεία και ένα πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο Σμύρνης, το οποίο όμως δεν έμελλε να λειτουργήσει αφού μερικές μόνο μέρες πριν από τη λειτουργία του είχαμε την καταστροφή.

Ιστορία

Η Σμύρνη κατείχε εξέχουσα θέση από την αρχαιότητα μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή. Μέχρι το μεγάλο σεισμό του 178 μ.Χ. η Σμύρνη ήταν «πρώτη τω κάλλει» η «καλλίστη πασών». Ηρόδοτος, Στράβων και τόσοι άλλοι ύμνησαν τα κάλλη της.

Πολλοί ισχυρίζονται ότι η Σμύρνη χτίστηκε μαζί με την Τροία. Ιδρύθηκε από την Αμαζόνα Σμύρνα. Ο Στράβων

γράφει για τη Σμύρνη ότι καμιά άλλη πόλη της εποχής δεν θα μπορούσε να συγκριθεί με την ομορφιά της.

Περιγράφει μάλιστα την πόλη ως έχουσα δρόμους ευθείς και λιθόστρωτους, δημόσια κτίρια, ναούς, θέατρα..

Ο Φιλόστρατος τη χαρακτηρίζει ως «Καλλίστη πόλεων οπόσαι υφ' υλίων εισί», «Χαρίτων και Μουσών καταγώγιο», «Δάσος της καλλιφωνίας», «Μουσεῖον της Ιωνίας»...

Ο Πλίνιος την ονομάζει «Φάρο». Ο Αίλιος Αριστείδης την αποκαλεί «Χαρίτων ύφασμα», «Χαριστάτη Νυμφών πόλεων».

Τη Σμύρνη ύμνησαν και ξένοι όπως οι αδελφοί Bacheville, ο Du Loir, ο Michaud, ο Chandler κ.ά.

Εκτός όμως από τη Σμύρνη, υμνήθηκε και η γυναίκα της Σμύρνης, η Σμυρνια.

Ο Χρ. Σολομωνίδης στο βιβλίο του «Ύμνος και θρήνος της Σμύρνης» (Αθήνα 1956) αναφέρεται, στον Πολύστρατο ο οποίος παρακαλεί το φίλο του Λυκίνο να του περιγράψει τη Σμυρνια. Ο Λυκίνος απαντά: Η δύναμη της λόγων δεν είναι ικανή ν' αναπαραστήσει μια τέτοια ομορφιά. Θα επικαλεστεί λοιπόν την βοήθεια όλων των μεγάλων καλλιτεχνών, παίρνοντας από τα αριστουργήματά της, ό,τι το καλύτερο: Από την Κνιδία Αφροδίτη του Πραξιτέλη θα πάρω τα κάλλη, το μέτωπο και τις ωραίες των φρυδιών της γραμμές. Από τη Λημνία Αμαζόνα του Φειδία, το περίγραμμα του προσώπου και την αβρότητα των πα-

ρειών της, τη συμμετρικότητα της φύσης και την αρμονική σχισμή του στόματος, από τη Στασάνδρα του Καλάμιδος το σεμνό χαμόγελο...

Εκτός από τους Έλληνες και οι ξένοι δεν κρύβουν το θαυμασμό τους για τη Σμυρνια (Chandler, Sonnini, Jean Michaud, Baratta, Marchebus...).

Εκτός όμως από το ωραίο πρόσωπο, τα λαμπερά μάτια και το καλλιγράμμο κορμί, η Σμυρνια είχε ευγενική ψυχή, αισθήματα. Ήξερε να περιποιείται τον εαυτό της. Ήταν ηθικότατη. Αμφισβητήθηκε η ηθική της όταν ως πρόσφυγας πήγε στις ελληνικές πόλεις και έψαχνε σπίτι με χώρο για να λούζεται. Την εποχή εκείνη λουζόντουσαν μόνον οι πόρνες, γι' αυτό και τις έλεγαν «παστρικές». Άρα κάθε υποψήφια ενοικιαστής σπιτιού που είχε απαίτηση να διαθέτει το σπίτι και λουτρό, ήταν «παστρικά». Η Σμυρνια ήταν υπόδειγμα τιμιότητας. Ο γάμος ήταν γι' αυτήν κάτι το ιερό. Ήταν σκλάβα του άνδρα της και της οικογένειας αλλά συνάμια και βασίλισσα του σπιτιού της.

Καταστροφές

Σεισμοί, πλημμύρες, πυργαγιές, επιδρομές ακρίδων, επιδρομές πειρατών, σφαγές, αφανισμοί, επιδημίες...

είχαν ως αποτέλεσμα την καταστροφή της Σμύρνης, τη συρρίκνωση του πληθυσμού της. Όπως έγραψε ο Charles Tricon: «Πόσες φορές δεν δέχτηκες τριανταφυλλένια Σμύρνη, από τη Μοίρα τη σκληρή ακάνθινο στεφάνι».

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821

είχε αντίτυπο τόσο στην Κωνσταντινούπολη, όπου απαγχονίστηκε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄ όσο και στη Σμύρνη. Για μεγάλο χρονικό διάστημα οι Οθωμανοί έσφαζαν, λεηλατούσαν και ατιμώναν τους Σμυρνιούς.

Εκτός όμως από τους Οθωμανούς, οι Σμυρνιοί δέχθηκαν διωγμούς και σφαγές και από τους Νεότουρκους. Ήταν η πενταετία 1914-1918 όταν το κομιτάτο «Ένωση και Πρόοδος» εφάρμοσε πρόγραμμα για ξεριξίωμα και εξόντωση των Ελλήνων της Σμύρνης από τη γη των προγόνων τους.

Με τα πιο μελανά γράμματα στην ιστορία της Σμύρνης είναι το πογκρόμ κατά των Ελλήνων της πόλης του Μάρτη του 1914, όμοιο μ' αυτό που επανάλαβαν οι Τούρκοι αρκετά χρόνια μετά κατά των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (6-7 Σεπτεμβρίου 1955).

Σελίδες θα μπορούσαμε να γράψουμε για τα όσα υπέστησαν οι Έλληνες της Σμύρνης. Ας αρκεστούμε σε κείμενα ξένων και συγκεκριμένα του Γερμανού H. Stuermer στο βιβλίο του «Deax Ans de Guerre a Con/ple 1915-1917». Γράφει λοιπόν ο Stuermer: «Το μίσος των Τούρκων κατά των Ελλήνων δεν έχει όρια. Οι διωγμοί οδήγησαν στο θάνατο πολλές χιλιάδες Ελλήνων και παρέδωσαν στο πυρ πολλές δεκάδες ανθούσες πόλεις και χωριά».

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η οικονομική ζωή της Σμύρνης βρίσκεται στα χέρια των Ελλήνων. Αρκεί να σημειωθεί ότι στον κυριότερο δρόμο της πόλης, το Φραγκομαχαλά, από τα 200

πολυτελή καταστήματα, τα 163 ήταν ελληνικά.

Το 73% των εργοστασίων και εργοστηρίων ανήκαν σε Έλληνες. Η Σμύρνη, λόγω της προνομιακής της θέσης συγκέντρωνε το εμπόριο της Δυτικής Μικράς Ασίας. Ήταν η κυριότερη εμπορική πόλη της Ανατολής.

Ο Φραγκομαχαλάς ήταν η «καρδιά» της πόλης, το ωραιότερο της τμήμα, η κεντρικότερη αρτηρία. Εδώ είχαν τα γραφεία τους οι περισσότερες ελληνικές εφημερίδες: «Αμάθεια», «Θάρρος», «Κόσμος», «Τηλέγραφος».

Από τα πολυάριθμα φιλανθρωπικά ιδρύματα ξεχωρίζουμε το ελληνικό ορφανοτροφείο, το βρεφοκομείο, το φιλανθρωπικό ταμείο των πτωχών, το άσυλο των αστέγων, το Οικονομικό Συσσίτιο, την αγαθοεργό αδελφότητα κυριών, το Γκραικικό νοσοκομείο (1723).

Πολλά θα μπορούσαν να γραφτούν για την πνευματική αθλητική, και καλλιτεχνική κίνηση της πόλης. Το πρώτο βιβλίο που τυπώθηκε στη Σμύρνη φέρει χρονολογία 1764. Η πρώτη θεατρική παράσταση δόθηκε το 1657.

Πόσοι και πόσοι Σμυρνιοί και Σμυρνιές δεν διακρίθηκαν σ' όλους τους τομείς; Ποιον να πρωτοθυμηθεί κανείς; Κροίσοι, καλλιτέχνες, διανοούμενοι, συγγραφείς...

Η 2α Μαΐου 1919 είναι σίγουρα η πιο σημαντική ημερομηνία όχι μόνο για τον Ελληνισμό της Σμύρνης αλλά και για όλο το έθνος. Είναι η ημέρα όπου ο ελευθερωτής ελληνικός στρατός πάτη-

σε το πόδι του στην ελληνική Σμύρνη. Απερίγραπτα τα συναισθήματα και οι εκδηλώσεις αγάπης.

Ενώ το θάνατο ακολουθεί η ανάσταση, στην περίπτωση της Σμύρνης συνέβη το αντίθετο. Την αναστάσιμη 2α Μαΐου 1919 ακολούθησε ο μοιραίος Αύγουστος του 1922. Και κατέστη περισσότερο μοιραίος από την παρουσία του αρμοστή Στεργίδη, ο οποίος απαγόρευε στο πλήθος να επιβιβαστεί των πλοίων με αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους χιλιάδες άνθρωποι.

Την 26η Αυγούστου αποπλέει από το λιμάνι και το τελευταίο ελληνικό πλοίο, το αντιτορπιλικό «Νάξος».

Την 27η Αυγούστου ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος παραδόθηκε στον τουρκικό όχλο και ξεψύχησε ύστερα από φρικτά βασανιστήρια.

Από το Σάββατο, 27 Αυγούστου μέχρι την Τετάρτη, 31 Αυγούστου, οι Τούρκοι επιδόθηκαν σε λεηλασίες. Φρικαλέες σκηνές κατά Ελλήνων και Αρμενίων. Χιλιάδες οι σφαγισθέντες και οι κακοποιηθέντες.

Το απόγευμα της 31ης Αυγούστου, οι Τούρκοι παρέδωσαν την πόλη στις φλόγες. Η πυρκαγιά άρχισε από την αρμενική συνοικία. Η πυρκαγιά κατέστρεψε τα πάντα. Διήρκεσε μέχρι την 3η Σεπτεμβρίου. Την επομένη, συνεργεία του Τούρκου διοικητή με χειροβομβίδες και δυναμίτιδα κατέστρεψαν ότι «σεβάστηκε» η φωτιά (Καμπαναριό Αγίας Φωτεινής...).

Τα ανθρώπινα θύματα υπολογίζο-

νται στις 50.000. Από τους 459 ιερείς, φονεύθηκαν οι 347.

Ο Τσόρτσιλ στα απομνημονεύματά του γράφει:

«Ο Κεμάλ εόρτασε το θρίαμβο του με τη μεταβολή της Σμύρνης σε τέφρα και με την τεράστια σφαγή του εκεί χριστιανικού πληθυσμού». Και ορθώς αναφέρεται σε χριστιανικό και όχι ελληνικό, γιατί χιλιάδες ήταν οι Αρμένιοι που σφαγιάστηκαν.

Για τον εμπρησμό της Σμύρνης υπάρχουν δύο εκδοχές (Χρ. Σολομωνίδη: Ύμνος και Θρήνος της Σμύρνης). Σύμφωνα με την πρώτη, σκοπός των Τούρκων ήταν να πυρπολήσουν την αρμενική μόνο συνοικία για να συγκαλύψουν και εξαλείψουν τα ίχνη των τρομερών σφαγών και λεηλασιών που εκεί διέπραξαν. Σύμφωνα με τη δεύτερη, οι Τούρκοι επεδίωξαν την πυρπόληση των χριστιανικών συνοικιών και την ολοκληρωτική καταστροφή των Ελλήνων της Σμύρνης ώστε να μην απομείνει τίποτε που να θυμίζει την ελληνικότητά της.

Οι Τούρκοι ισχυρίζονται ότι ο εμπρησμός της Σμύρνης ήταν έργο των Ελλήνων της Πόλης, οι οποίοι από εκδίκηση πυρπολούσαν τα πάντα για «να μην τ' αφήσουν στους Τούρκους». Αμέτρητα συγγράμματα ξένων, κυρίως, συγγραφέων ανατρέπουν τον τουρκικό αυτό ισχυρισμό.

Σήμερα στη Σμύρνη δεν κατοικούν Έλληνες.

Ο επισκέπτης μπορεί να ακούσει στο δρόμο ηλικιωμένους να μιλούν την